

Tijdsgewricht: tijdruimte die als geleding van een groter geheel of als schakel in een volgende wordt beschouwd, vooral tijdruimte waarin de gebeurtenissen een keer nemen: in een tumultueus tijdsgewricht leven.

Van Dale; groot woordenboek der Nederlandse taal, 12^e druk. Utrecht-Antwerpen.

Ik zei tegen een collega: 'dat schrijven ist meine Leidenschaft en veel meer dan dat.'

Dat is het juiste woord, er is geen betere omschrijving dan het woord Leidenschaft.

Ruud Offermans.

Inleiding

Strijken we neer in het dal van de Keutelbeek of Cötlebeek dan zijn we de vroegere hoven die zich als pareltjes aan een snoer rijgen langs het dal van de Keutelbeek:

De **Neerbekkerhof** werd het eerst vermeld in 1225. In 1361 kwam deze in bezit van de uit Aken afkomstige *'herschappe van Schoenvoerts'* en in 1505 overleefde het de grote plunderingen en brandstichtingen van Gelderse troepen. Het einde werd ingeluid door de verkoop in 1917 door de in Brugge wonende erfgename, waarna afbraak volgde.

Vroenhof / Oude Pastorie ligt op de plaats waar de voormalige *'herenhof'* stond, die in de 12^e eeuw het 'kasteel' en de zetel was van de Heeren van Beeck, ook *'Vroenhof'* genoemd, afgeleid van het Duitse *'Fron'* of *'Fronherr'*. In 1281 werd het aangekocht door Willem van Schinnen. Het pand kwam in 1283 in het bezit van de Duitse Ridderorde. In 1673 betreft pastoor Henckels hier een 'pastorale woning'. In 1781 is het pastoor J. Kerckhoffs die er een nieuwe 'pastorie' liet bouwen met stal en bakhuis, waarop de steen in de westgevel duidt met 'J.K. ANNO 1781'.

Toen de verhoudingen, die ten gevolge van het simultaneum tussen de verschillende religies niet al te best waren, zich

normaliseerden, ging de pastoor weer korter bij de kerk wonen en raakte het gebouw in verval. Wat er nu staat zijn de restanten van het gebouw uit 1781. De gemeente Beek en Stichting Het Limburgs Landschap hebben in 2011 laten weten de Oude Pastorie op te gaan knappen. Aan het bestaande gebouw worden twee vleugels bijgebouwd. De omgrachting, destijds circa 75x65 meter en 5 meter breed, wordt in ere hersteld. Het gebouw en de landschappelijke omgeving worden in de oude glorie van medio 19^e eeuw hersteld.

Nieuwenhof / Cartylshof / Binsvelderhof stond in 1381 officieel te boek als een groot leengoed van de Heer van Valkenburg. De naam Cartylshof moet in de 15^e eeuw opgedoken zijn, toen de familie Hoen van Cartils eigenaar werd. In 1537 werd drossaard Werner van Binsveld naamgever. In 1694 volgde Henri Stas wiens nazaten het in bezit hielden tot 1901. Zij waren het die na verval tot nieuwbouw overgingen, maar het deels in 1730 gebouwde koetshuis lieten staan. Deze ‘Nieuwenhof’ is een degelijk bouwwerk met een strakke gevel, dat in 1910 werd aangekocht door arts-archeoloog H.J. Beckers, wiens zoon Gabriël de artsenpraktijk voortzette. Zijn vader liet het koetshuis als archeologisch museum inrichten. Dit koetshuis is nu tot woning verbouwd.

De verbouwde Oude Pastorie

Historie

Tussen Beek en Neerbeek ligt een historisch waardevol complex, de Oude Pastorie met omringende gronden. Het zijn de laatste restanten van wat ooit een grote Vroenhof was. Het was al in de 12e eeuw het bestuurlijk centrum van de Heren van Beek. Door de heren van Valkenburg, die in de 12e eeuw eigenaar waren van de Vroenhof, werd veel domeingood in leen uitgegeven. Een groot deel hiervan is in de 13e eeuw in handen gekomen van de landcommanderij van Alden Biesen van de ridderlijke Duitse Orde die ze uit het leenverband heeft losgeweekt, waardoor de orde een groot deel van Beek in bezit kreeg.

Door schenking werd de orde in 1293 eigenaar van de Vroenhof of Heerenhof te Neerbeek. Hierbij verkreeg de orde naast de laathof en tiendrechten ook het patronaatsrecht van de parochiekerk.

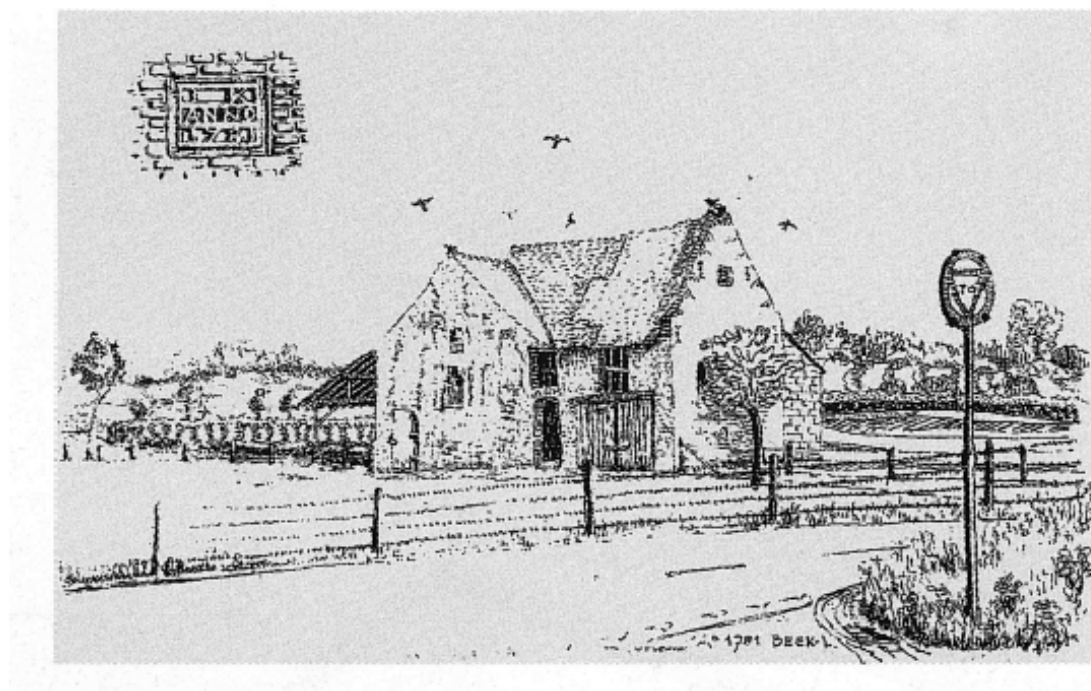
Vermoedelijk was dit hetzelfde landgoed dat in 1225 werd vermeld als de villa van *Neerbeke*, die gezien wordt als de zetel van de oude heerlijkheid van Beek.

De Vroenhof was in de 12e eeuw de zetel van de heerlijkheid Beek en bezit van de Heren van Valkenburg. Het werd in 1293 overgedragen aan de invloedrijke en internationaal werkende Duitse Orde. Dat was een geestelijke ridderorde die eerst in het 'Heilig Land' werkten en later in het oosten van Europa. De Vroenhof was niet alleen een bestuurlijk centrum, maar ook een groot landbouwcomplex van waaruit men inkomsten had. Ook leverde de Duitse Orde vijf eeuwen lang de pastoors van Beek. De orde leverde ook meestal de pastoors van Beek. Hierdoor stond de Vroenhof de pastoor als pastorie ter beschikking. In 1841 was de Vroenhof eigendom van de rooms-katholieke gemeente van Beek en diende het nog als pastorie. Nadat een nieuwe pastorie bij de kerk in het dorp was gebouwd, staat het gebouw bekend als de Oude Pastorie.

Voorhof wordt pastorie

In de middeleeuwen spreekt men al van een voorhof. Daarvan is bekend dat die in de loop van de eeuwen

meerdere keren is verbouwd en uitgebreid. In de voorhof zat een poortgebouw en dat lag in het verlengde van de huidige, overigens bescheiden, toegangshekken. De verdedigbare toren verdween en de voorhof kreeg een andere functie. Tussen 1675 en 1700 werd de voorhof verbouwd door pastoor Henckels en hij gebruikte het voormalige poortgebouw als pastorie. Dat is de reden dat het nu nog resterende gebouwtje de 'oude pastorie' heet. Delen ervan hadden vakwerk buitenwanden en er was een tweede etage met stookplaat.

Uitbouw

Eind 18e eeuw wordt het pand uitgebreid en ontstaat de U-vorm die we op kaarten uit 1811 kunnen herkennen.

De huidige 'Oude Pastorie' bevatte in die tijd het bakhuis, een brouwerij en stallen en was het westelijke deel van het oude complex. De gronden binnen de grachten waren in gebruik als tuin. De Vroenhof is tot 1796, toen de orde werd opgeheven, in bezit gebleven van de Duitse Orde te Alden Biesen. Ook zal er een gracht geweest zijn en een verdedigbare brug.

Verval

In 1860 wordt het complex, waarschijnlijk in slechte staat, verkocht aan een agrarische familie. Het gebouw werd stal. In de jaren 20 wordt de gracht gedempt en is dan ook niet meer herkenbaar. Een vakwerkgevel wordt met betonblokken 'gemoderniseerd'. In de jaren 60 worden gronden die bij een bouwproject vrijkomen over het terrein uitgereden om op te hogen.

Nieuwe toekomst

Per 2011 is de Oude Pastorie een ruïne en is van het U-vormig gebouw niet meer dan één laag van de rechtervleugel en een deel van de middenvleugel bewaard gebleven. De gevelsteen, met inscriptie J.K. 1781, memoreert aan de verbouwing die in opdracht van pastoor J. Kerckhoffs (pastoor van 1772 tot 1796) in gang was gezet.

Het Limburgs Landschap wil samen met de Gemeente Beek en Landschapspark De Graven het complex behouden en waar mogelijk restaureren. De bestemming van het complex moet, naast een horecagelegenheid, een centrum worden voor streekproducten en startpunt voor recreatieve (wandel)routes. De Oude Pastorie dient als recreatieve Poort naar het Heuvelland te gaan fungeren. Het kan dan de startplek worden voor een wandeling of fietstocht door het aantrekkelijke achterliggende landschap. Zo blijft deze waardevolle historische plek behouden. Om goed onderbouwde plannen te kunnen maken, wordt nu archeologisch onderzoek uitgevoerd. Zo kan de precieze ligging van de originele gracht teruggevonden worden en hopelijk ook de restanten van de fundamenteën van het oude gebouw. Dan kan dat als basis dienen voor de gedeeltelijke reconstructie. In 2015 werd met de reconstructie van de 'Oude Pastorie' begonnen en is inmiddels afgerond.

Deel 1 Het simultaneum

De schuurkerk is een kerk van een bijzondere soort. Kerken namelijk die wat het gebruik betreft, waren onderworpen aan het zogenaamde simultaneum. Dat wil zeggen dat zij door gelovigen van verschillende confessies werden gebruikt voor de eredienst, uiteraard

met een uitgewerkt tijdschema en vormen van reglementering. Dat soort kerken was in ons land slechts te vinden in de Landen van Overmaas, die na de verovering van Maastricht in 1632 tot het machtsgebied van de Republiek der Verenigde Nederlanden ging behoren. De soeveriniteit over deze landen bleef ook na de vrede van Munster in 1648 fel omstreden, tot het zogenaamde Partagetractaat van 1661. De Landen van Overmaas werden toen opgedeeld in een aantal Spaanse en Staatse partages, waarmee dit verlengstuk van de Tachtigjarige Oorlog werd afgesloten. De grens liep dwars door de huidige gemeente Beek. Spaubeek en Geleen werden definitief Spaans terwijl Beek Staats of Hollands werd. Dit leidde vervolgens weer tot de opdeling van nederzettingen: Spaans- en Hollands Neerbeek, Spaans- en Hollands Webrig en Spaans en Hollands Busselken.

Elders in Europa was het simultaneum op tal van plaatsen bekend, vooral in de Duitstalige landen. In het 16^e eeuwse Duitsland kwam het zowel vóór als na de Godsdienstvrede van Augusburg in 1555 tot ontwikkeling. In het begin van de 17^e eeuw werd simultaneum ook ingevoerd in het hertogdom Jülich-Berg-Kleve, grensgebied van de Republiek. Gedachten in die richting vinden we omstreeks die tijd zowel binnen de Staten-Generaal als bij de prinsen van Oranje, Maurits en Frederik-Hendrik.

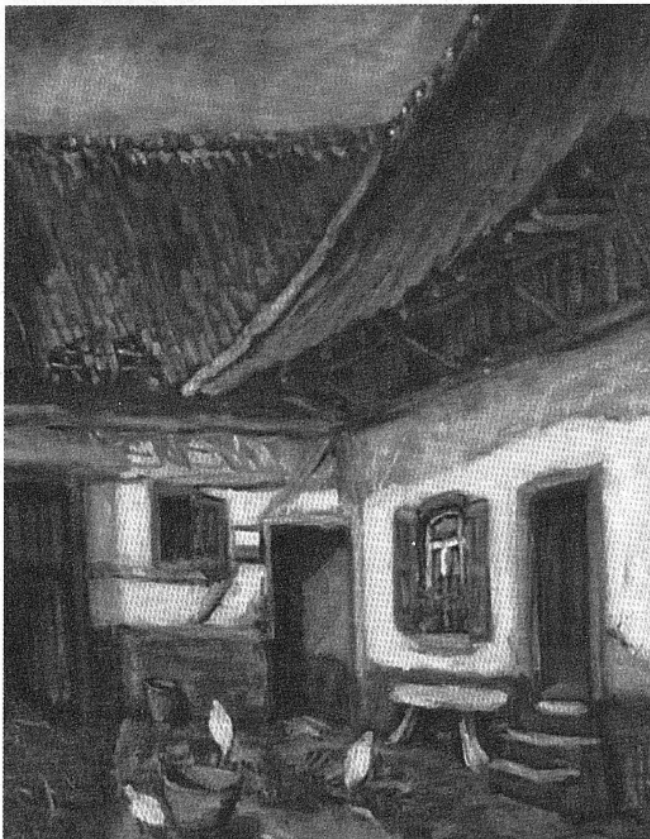
Als omstreeks 1660 duidelijk wordt hoe het te sluiten Partagetractaat ter verdeling van het Land van Overmaas tussen Staten en Spanje er uit zal gaan zien worden sterkere pogingen tot protestantisering in het werk gesteld. Tot de maatregelen behoort de zuivering van de kerken. Verdwijnen moeten alle heiligenbeelden, daar deze vaak tot afgoderij hebben geleid. Verdwijnen moet ook alles in de kerk wat de aandacht van het Woord afleidt: versieringen, doeken, kruisen, orgels. In de simultaankerken van Beek en Geulle verloopt deze kerkzuivering niet zonder problemen. Op 14 januari 1660 wordt erover bericht: in Beek *'staan de paapsche ornamenten als d'andere (gemeenten): de publycke pastorie besett de paap – is geen schoolhuys; doch alsoo de predicant oock een huys heeft, soude die pastorie tot een school connen werden geappropriert; de Roomsgesinde aldaar soudent tot Spaubeeck (Hobbelrade) connen te kercke gaan, synde een klein ½ uyr van daar gelegen.'*

We mogen er vanuit gaan dat op verschillende plaatsen net als in Valkenburg een bestaand pand tot kerkruimte werd verbouwd. Zo kwam er voor de parochie Klimmen een armoedig gebouw in Ransdaal die nog lang Schuurkerk geheten heeft, voor Beek in het gehucht Hoevenrade (moet Hobbelrade zijn) bij het Spaanse Spaubeeck, voor Cadier en/of Margraten ergens in

Honthem, voor Schimmert gingen de inwoners naar Op de Bies, voor Geulle en Bunde naar Boorse, Uikhoven of Rekem, voor Heerlen even over de grens van het Spaanse Schaesberg, voor Voerendaal ergens in het aangrenzende Rijksgebied en tenslotte voor Olne in het gehucht Froidheid, dat deel uitmaakte van de wigvormige enclave van Nessonvaux die tot het prinsbisdom Luik hoorde en kerkelijk onder de parochie Olne ressorteerde.

Natuurlijk zullen we ons in de meeste gevallen geen al te fraaie voorstelling moeten maken van deze vervangende kerkruimten. Het bleef behelpen geblazen. We kunnen ons een beeld vormen van een kerkschuur die de Katholieken ter beschikking stond. Zij gebruikten daar op een boerderij voor de kerkdiensten een soort hangar, niets meer dan een afdak op palen, waaronder men althans enige beschutting vond tegen regen en sneeuw, maar waar de wind en storm vrije toegang had. Met opzet waren de zijkanten opengehouden om rondom plaats te bieden aan degenen die niet onder het afdak terecht konden. Velen waren volledig aan het geweld van de natuur blootgesteld. Daar waren ook ouden van dagen bij, zieke, arme en slecht geklede mensen, die van heinde en ver bijeenkwamen om aan hun godsdienstige verplichtingen te voldoen. Dit is bij de schuurkerk van Spaubeek niet het geval. We hebben hier te maken met een lemen (vakwerk) gebouw, die

voldoende bescherming bood aan de elementen. Het enige wat er nog aan rest is een schilderij van de boerderij van Berbke waarop de vakwerkschuur was afgebeeld.

De hoeve van 'Berkke' (schilderij).

De schuurkerk was bedoeld was om inwoners van Beek en Genhout hun zondagsmis te kunnen bezoeken in het Spaanse Hobbelrade, in tegenstelling tot het Staatse gebied waar zij woonden en waar het Katholieke geloof verboden was ten faveure van het protestantisme. Het kwam erop neer dat: